

Od nitke do prvih tekstilnih tovarn

Oblačilna kultura je stara. Ko smo slekli živalske kože, je nastopila doba iskanja novih oblačilnih materialov in novih načinov oblačenja. Pokazalo se je, da spretnejši znajo izdelati lepša in boljša oblačila. Na ta način je nastala oblačilna obrt. Te specialiste – obrtnike spoznamo že po priimkih; na Trnju se leta 1428 npr. omenja Niclas Schneider. Pozneje se krojači omenjajo še v drugih delih gospostva. Ker se je dejavnost nekontrolirano širila in motila posameznike pri osnovnih zadolžitvah tlačanstva, so v mestih, kjer so bila središča obrti, tudi ta delovanja uredili v cehovski obliki. Prvikrat je krojaški ceh leta 1457 odobril škof Janez. Cehovski grb je ohranjen na sklepniku v prezbiteriju loške župnijske cerkve. Prizore krojaške in tkalske obrti najdemo na freski Svete Nedelje v Crngrobu. Nasprotja med privilegirano cehovsko obrtjo v mestu in obrtjo na podeželju so obstajala tja do cesarice Marije Terezije in Jožefa II, ki sta sprostil obrtno delovanje izven cehov v mestu in na podeželju.

Ekonomija Kranjske je v 18. stoletju »*visela na niti in vozu*« (Žontar). V »prevodu« bi rekli na volni, lanu in zaradi lege dežele tudi na prevozu. Že Valvazor poroča o ropotanju statev v skoraj vsaki hiši med Loko in Stražiščem. Predelava lanu je bila v svobodni trgovini, čeprav so v mestih, tudi v Loki, še bili cehovski mojstri. Na Kranjskem je bilo loško gospostvo med prvimi po predelavi lanu. V drugih gospostvih in regijah je bilo več predelave volne. Statve so bile tudi po hribovskih vaseh. Lan so dokupovali tudi na Koroškem. Lan v različnih stanjih, kodeljah, povesmih, kosih, blago v balah, je bil zapisan v urbarjih, dotah in testamentih ter drugih pogodbah. Kranjsko platno je šlo preko Trsta v Dubrovnik, Dalmacijo, na Sicilijo, v Neapelj, Romagno in Benetke. Preko reške luke so ga pošiljali v beneško Istro, Dalmacijo, Apulijo, Senigallio in Dubrovnik. V Trstu in na Reki smo našli Ločane še daleč v 19. stoletju. Bolj kot količine, ki so jih beležili na mitnicah in v pristaniščih, je zanimiva trditev loških trgovcev s platnom, da je bilo v tej trgovini samo pri družini Jugovic stalno v obtoku pol milijona goldinarjev. Za primerjavo naj navedem, da je bila lepa hiša na loškem Placu vredna okrog 3 000

do 5 000 goldinarjev, približno toliko, okrog 3 000 goldinarjev, pa tudi dober grunt. Seveda to ni bil denar v roki, ampak tudi zaloga v blagu, ki so ga poslali iz dežele ali prodajali na sejmih v Trstu, na Reki, v Sinigallii (pri Anconi), Vidmu (Udine) in drugod, tudi pri upnikih (mogoče roba ni bila takoj plačana).

Maloprodaja je potekala na sejmih po kranjskih mestih in krajih, kjer so imeli tržne pravice. Platno je bilo različne kakovosti. Neto iztržek je bil odvisen od carin in mitnin (lončka države) in raznih izrednih dajatev. Fino platno so imenovali *tinšico*, grobo pa *hodnik*, *hodnično platno*. Pri finem platnu niso mogli konkurirati Čehom in Šlezijcem. Platno je bilo v različnih širinah, od 59 do 69 cm, to je 3 male ali velike moške pedi. Tudi pri dolžinah in načinu zlaganja niso bili enotni. Ponekod so platno prodajali na utežne mere. Država je ugotavljala, da bi bila trgovina s platnom rentabilna pri izvozu nad 2 milijona goldinarjev. Seveda to trgovanje ni bilo individualno, ampak so ga prevzeli veletrgovci, ki so kot založniki le trgovali, proizvodnja pa je tudi po posredovanju oblasti ostala svobodna. Le redki posamezniki so po malem tudi trgovali.

V Loki je v okviru ceha delovalo 21 tkalcev, seveda brez pomočnikov, ki niso všteti. V gospodstvu je sredi 18. stoletja delovalo 374 tkalcev: 174 kajzarjev, 194 gostaçev in 6 gruntarjev. Svobodna produkcija je bila življenjskega pomena za podložnike in je reševala socialni položaj prebivalstva na Loškem. Pozimi je država organizirala predilske tečaje.

Na loškem ozemlju in v Stražišču so bili založniki Jenki od leta 1749 poplemeniteni v von Jenkensheim. Bogastvo se je kazalo že pri dotah, saj je Jakob Jenko otrokom dal dote v višini od 4 500 do 6 000 goldinarjev. V Loki je bil Jakob lastnik hiš Mestni trg št. 11 in št. 36. V lastništvu ga je nasledil najmlajši sin Marko Anton Jenko. Jenki so sodelovali tudi pri mestni upravi, Marko je bil špitalski mojster.

Druga takšna družina so bili Jugovici. Jakob Jugovic je bil mestni sodnik. Na Mestnem trgu so imeli hiši št. 38 in št. 39. Janez Tomaž Jugovic je pri Špitalski cerkvi ustanovil beneficij za poduk verouka za otroke. Oba duhovniška beneficija sta s smrtjo duhovnikov in v Jožefinskih reformah prenehala. Jakob pl. Jenkensheim je po mestni statistiki spadal med tako imenovane nehišne trgovce. S tem so poudarili trgovanje izven Loke, na terenu.

Tretja takšna družina so bili kmetje Demšarji iz Žetine pod Blegošem. Matevž Demšar si je kupil starološko graščino, v gradu ga je nasledil sin Jožef. V Trstu je v bolnici ustanovil in financiral štiri mesta za obolele Kranjce. Ob smrti je bil vreden več kot 100 000 goldinarjev. Za njim je graščina prešla v roke družine Strahl. Drugi sin Martin Demšar je dobil posestvo v Stražišču in si je sezidal še graščino na kmetiji v Dorfarjih. Njegov sin Vincenc je trgovino in posestvo v Dorfarjih zapravljal, posest so pokupili upniki in žabniški kmetje, poslopja pa so se podrla.

S platnarstvom je bilo tesno povezano barvanje platna in od tukaj naslednji priimki: Farbarji, Ferbarji, Firbarji. Šibka točka slovenskega lanu je bila groba

kakovost, izpopolniti bi bili morali beljenje, monganje, valjanje in barvanje ter poenotiti in dopolniti merske in kakovostne standarde.

Že v 19. stoletju sta ta produkcija in trgovina pešali in konec stoletja propadli. Nihče od založnikov si ni upal koncentrirati proizvodnjo v manufakturo na mehaničnih statvah na parni pogon. Primanjkovalo je obratnega kapitala. Kmetje si v svoji značilni tradicionalistični starokopitni agrarni produkciji niso upali začeti z delom na veliko v 18. stoletju, ko je bila še konjunktura in bi lahko izkoristili tudi državne podpore. Premalo je bilo prilagajanja in tveganja, neugodne so bile tudi spremembe državnih ekonomskih politik. Spridilo se je seme. Lan je izpodrival bombaž. Globalna konkurenca je bila prehuda. Z delom so prenehali tudi barvarji, v Loki so npr. pri Firbarju v Karlovcu zaključili leta 1907. Posamezniki so platno tkali še po 2. svetovni vojni. Na platnarska opravila nas še spominjajo stari priimki in domača imena, ki so bila tja do 17. stoletja bolj vezana na svetniška imena in zemljiščne posebnosti. V 17. stoletju so se razvili priimki iz obrtnih terminologij, ki so bile povzete iz nemško govorečih področij. Iz platnarske in barvarske obrti izvirajo: Firbar (Farber, barvar), Bašar (Wasche, pralec), Lebar (Weber, Gorenjsko, od Stražišča naprej Webar tkalec), Hkaušč, Kalčič, Kavčič (tkalec, tkalčič), Bajžl, (Weissel, belilec), Bimšar (Bimsen, polirati, brusiti s plovcem), Mungar, Mongar (mongati, likati), Wrinar, Brinar (Wringen, ovijati, ožemati) itd.

V Davči kot turistično atrakcijo še gojijo lan in prikazujejo pridelavo in izdelavo platna (dan teric).

Zanimivo je, da se zemljiška gospodstva niso v večji meri vtikala v to produkcijo in je bila v največji meri kmetov dohodek in priboljšek. Poudariti je treba, da je bil v obtoku domač kapital, čeprav so imeli posamezni »igralci« imena tujih plemiških družin. Danes bi rekli, da je šlo za rezidenčni kapital in rezidenčne lastnike. Zanimivo je, da je za to ugaslo produkcijo ostal potencial delovne sile vaškega proletariata, ki se je še povečal po zemljiški odvezi (1848) in okreplil ob izgradnji gorenjske železnice (1870). Te bonitete je pozneje izkoristila Gorenjska predilnica.

Gorenjska predilnica

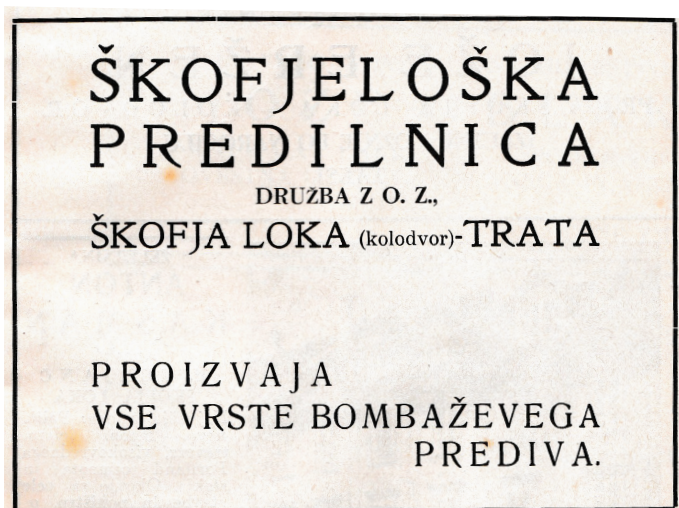
Leta 1928 so loški investitorji registrirali firmo Mlinostav, podjetje za izdelavo mlinskih strojev. Po postavitvi nekaterih tovarniških poslopij in izdelavi prvih mlinskih naprav je šla firma ob gospodarski krizi leta 1930 v stečaj. Največji upnik je bila Mestna hranilnica v Škofji Loki. Na pobudo starološke občine je loška hranilnica ponudila zemljišča in stavbe kranjski tekstilni tovarni Intex. Lastnika tega podjetja sta bila poljska državljana Pavel Markgraf in Gustav Horak. Občina Stara Loka je skupaj s Hranilnico podjetju nudila ugodne pogoje pri nakupu poslopij, dodatnih zemljiščih in pri kreditih. Starološka občina si je prizadevala, da pridobi v svoj teritorij močnejšega davkoplačevalca. Investitorji so vložili precej sredstev

v infrastrukturo, v lasten vodnjak, predelavo poslopjij in napeljavo elektrike. Občina (Stara Loka) je določila, da bo sedež podjetja na Trati in da mora vsa gradnja potekati z domačimi podjetji, domačimi materiali in domačo delovno silo. Zidava tovarne se je morala začeti v petnajstih dneh po podpisu in sklepu pogodb.

Leta 1933 je bila ustanovljena Škofjeloška predilnica d. z. o. z., s sedežem na Trati. Družabnika sta bili lastnika Intexa v Kranju (Markgraf in Horak). Oba sta bila že naturalizirana v Kranju in sta tako predstavljala domač kapital. Podjetje je veljalo za jugoslovansko. Špekulativno so v registracijo vpisali tudi izdelovanje tekstilnega blaga ter pridobivanje enakih industrijskih obratov. Po nakupu rabljenih strojev naj bi začeli poskusno obratovati. V obratovanje se je vtaknilo ministrstvo vojske in mornarice, češ da gre za tuj kapital in da je obrat preblizu državni meji. Lastnika sta problem rešila s »slamnatim možem«, ki ga je odigral Franjo Sirc. Tega so vpisali kot lastnika in poslovodjo. Po umiritvi zadev sta se Markgraf in Horak poleg Franja Sirca spet dopisala kot poslovodji. Ko tega niso več potrebovali, je Sirc sam odstopil. Proizvodnjo so ves čas povečevali in leta 1941 začeli z gradnjo nove osrednje stavbe, ki so jo med vojno dogradili. V podjetju je bilo dobro organizirano delavsko gibanje. Pisec prispevka v *Krajevnem leksikonu dravske banovine* še poudarja, da podjetje letno izplača okrog milijon dinarjev na račun delavskih mezd. Že pred vojno so imeli v načrtu produkcijo kodranke, ki so jo realizirali šele po vojni. Lastništvo podjetja je bilo v bistvu domače, slovensko. Po vojni je tovarna postala družbena lastnina.

V *Spominskem zborniku Slovenije : ob dvajsetletnici kraljevine Jugoslavije* so o Škofjeloški predilnici, družbi z. o. z. Škofja Loka - Trata zapisali:

Silnemu porastu tekstilne industrije, ki je po svetovni vojni pognala močne korenine tudi v Sloveniji, je sledilo veliko povpraševanje po vsakovrstni preji.

Predstavitveni letak Škofjeloške predilnice.

Zato se je leta 1933 ustanovila Škofjeloška predilnica , ki je pričela leta 1934 z obratovanjem. V teku leta 1937 je bilo podjetje znatno povečano. Tako, da je bilo konec leta 1938 v obratu že 13.000 vreten. V dveh izmenah zaposluje podjetje okrog 220 delavcev, kar je v socialnem oziru silno važno za gospodarsko življenje okolice. Tehnična oprema tovarne je izvedena po najnovejših vidikih, pri čemer se je polagalo posebno važnost na dobro zračenje, izpraševanje in primerno ogrevanje delovnih prostorov. Podjetje proizvaja vsakovrstno enonitno in večnitno prejo za tkalnice, prejo za triko in prejo za nogavice v vseh zaželenih oblikah. V zadnjem času je začelo podjetje izdelovati efektno prejo in namerava v kratkem vpeljati tudi predelavo umetnih vlaken.

Krennerjeva tovarna sukna

Prvi Jožef Krenner (1765–1814) je bil irhar. V Loko naj bi prišel še v času starih cehov iz nemških dežel, domnevno z Bavarske. Na začetku 19. stoletja je kupil mlinske stope in najel srednjeveški mlin pod šolo ali cerkvijo sv. Jakoba. Imel je že mikalke za odeje.

Njegov sin, tudi univerzalni dedič Franc (1797–1879), je bil na začetku tudi irhar. Sprva je deloval še kot najemnik, po letu 1850 pa že kot lastnik naprav in je nadaljeval tekstilno proizvodnjo kočev v starem mlinu pod šolo. Leta 1838 je razstavljal na obrtni razstavi v Celovcu in dobil posebno nagrado. Letno je proizvedel 2 000–3 000 odej. Imel je tudi proizvodnjo in nepremičnine v Kranju. Franc si je ustvaril premoženje z nakupom nepremičnin, hiš in agrarne posesti. Imel je 14 otrok, vendar jih je le nekaj ostalo živih. Za univerzalnega dediča je določil sina Alojzija (1841–1895).

Leta 1874 sta Alojz Krenner in Henrik Waneck skupaj registrirala **Družbo za obratovanje suknjarne**. Waneck je bil Sudetski Nемеc, tehnični direktor pri Terpinu, največjem tekstilnem industrialcu na Kranjskem. Še istega leta je Waneck umrl in Krenner je sam nadaljeval obrt v Loki. Leta 1891 je kupil še Zechskovo tovarno v Vodmatu v Ljubljani.

Alojz starejši je nadaljeval z nakupi hiš, posebno v bližini in okrog svojega obrata, kjer je videl možnost širjenja proizvodnje ali poznejše špekulativne prodaje. Stalno je posodabljal tovarno, prostore in proizvodnjo. Dokupil je poslopje in zemljišče Pristava (bivši SGP Tehnik). Leta 1887 je postavil parni stroj. V poslovnih zadevah je bil trd pogajalec. Leta 1889 je pognal prvo turbino. V najboljših časih, okrog leta 1890, je zaposloval približno 100 ljudi, okrog 82 moških in 18 žensk. Poleg odej so izdelovali različne vrste blaga za gospode in dame, zimsko in letno flanelo, velur, loden, ševiot, blago za redovniške kute. Leta 1892 je prodal za 259 000 goldinarjev blaga. Prodaja je potekala po celotni takratni Avstriji, Šleziji in Moravski. V Ljubljani je največ trgoval s trgovcem Souvanom, v Loki pa z Janezom Nepomukom Kocelijem.

Krennerjeva tovarna in firma na poslovnem papirju.

V Loki so ga še bolj kot tovarnarja poznali kot prizadevnega občana. Deloval je v občinskih odborih, pri mestnih komunalnih zadevah, elektrifikaciji, šolskih zadevah, socialni in pri gasilcih. Posebno je bil pozoren do mestne ubožnice in šole, katerima je prispeval bogate donacije. Loka je po njegovi zaslugi leta 1893 dobila prvo električno razsvetljavo na Kranjskem. Postal je častni meščan, ta status je imel pred njim le še Janez Bleiweis. Po nenadni smrti je zapustil ženo in mladoletne otroke. Za univerzalnega dediča je določil sinova Alojza in Viktorja, hčerki pa je zapustil volilo, ki ga je uveljavila ob poroki. Že leta 1898 je Viktor svojo polovico dediščine zapustil Alojzu, ki je nadaljeval produkcijo, vendar še zdaleč ni bil tako podjeten in uspešen kot oče. Upadala mu je proizvodnja in število zaposlenih se je zmanjšalo na 66 moških in 13 žensk. Obrat v Vodmatu je leta 1903 prodal Dragotinu Hribarju, ki je tam začel znano tovarno pletenin. Alojz mlajši ni imel veselja do podjetništva, prehitevala ga je tudi konkurenca. Upadlo je zanimanje za sukno, prednost je dobil bombaž. Širiti pa je začel očetovo proizvodnjo elektrike. 1. svetovna vojna mu je prekinila že tako oslABLJENO proizvodnjo. Leta 1913 je le še čistil vojaške odeje. Med 1. svetovno vojno je bila v tovarni vojaška bolnica.

Januarja 1919 je Alojz tovarno prodal bratu Viktorju, on pa jo je še istega leta prodal d. d. Šešir. Viktor je postal novi ravnatelj v moderni elektrarni v Skalcah in je brata zastopal pri nadaljnjih prodajah. Pristavo ob Selščici je prodal Jakobu Dermoti iz Železnikov, pristavo na Studencu pa sosedu prof. dr. Franu Jesenku. Ta jo je prodal naprej Schneiterju za njegovo tovarno turbin in stanovanje. Schneiterju je posredoval tudi pri nakupu novih zemljič, kamor je Schneiter preselil tovarno s Studenca. Nova tovarna je bila na mestu današnjega novega Petrola pri Plevni. Krennerja nista imela otrok in sta se kot rentnika preselila na Dunaj. Krennerjevo hišo na Lontrgu sta prodala ravnatelju Šeširja Lojzetu Kmetiču. Nacionalizacija je Krennerje zadela le pri stari Kocarjevi hiši, ki so jo po letu 1945 kupili stanovalci, uslužbenci loške elektrarne. Leta 1921 so tovarno izbrisali iz obrtnega registra. Podjetje sta pokopala moderna globalna konkurenca in

pomanjkanje obratnih sredstev za posodabljanje. Alojz in Viktor tudi nista imela pravega motiva za širjenje in posodabljanje proizvodnje, ki je še v celoti potekala iz vodne turbine in parnega stroja z vertikalnimi in horizontalnimi prenosi z gredmi, jermeni in zobatimi kolesi. Takšen način pogona je obdržal tudi Šešir, posodobili so ga šele pozno po 2. svetovni vojni.

Podobno kot tkanje in barvanje platna nista prešla v industrijski obrat, je bilo tudi s klobučarstvom. Izdelava klobukov je bila bolj »hišno« delo. Tradicija klobučarstva je bila v Loki živa. Sredi 18. stoletja sta bila v mestu registrirana 2 klobučarja. Zgleda, da so imeli več tovrstnega dela krznarji in kaparji. V drugi polovici 19. stoletja se je klobučarska obrt okrepila. Leta 1869 je bilo že 20 klobučarjev, leta 1880 33, leta 1890 13 in leta 1931 6. Zadnji klobučar Jernej Tavčar je umrl leta 1967. Med sredino 18. in prav tako 20. stoletja je v Loki delovalo okrog 13 klobučarskih delavnic. Po uvedbi obrtne šole leta 1889 so jo klobučarji morali obvezno obiskovati. Do neke mere je tradicija loških klobučarjev le podlaga Šeširju, finančno pa ti obrtniki niso bili udeleženi v novem podjetju.

Tovarna klobukov Šešir Škofja Loka

Mislim, da še danes kar nekaj starih Ločanov ne ve, kaj pomeni šešir – klobuk. Ločani delajo, po domače rečeno v »Siširju«. D. D. so vpisali v uradne registre v slovenskem, nemškem, francoskem, italijanskem in angleškem jeziku. Trgovanje so dosegli v celotni državi SHS, kjer so smeli kupovati tudi sorodna podjetja in ustanavljati nove tovarne. Konzorcij v ustanavljanju je od Jakoba Dermote odkupil poslopja, vodno turbino in parni kotel. V primerjavi s Predilnico je tovarna dobila zadovoljivo in perspektivno infrastrukturno doto, ki pa je v ugodnih povojnih pogojih ni znala izkoristiti v polni meri. Dermoto so pridobili tudi v konzorcij za ustanovitev tovarne. Od Ločanov sta nekaj časa sodelovala v organih družbe stavbenik Anton Ogrin in veleposestnik Josip Hafner (Pepe), pozneje pa še Rado Thaler. Kapital je bil v lasti Ljubljanske kreditne banke in Zadružne gospodarske banke. V konzorciju ni sodeloval noben loški klobučar, saj ni bilo potrebnega kapitala. 70 % delnic je bilo jugoslovanskega kapitala, 30 % avstrijskega, in sicer v lasti posameznikov, ki so živeli v Avstriji. Glavnica je znašala 5 milijonov kron ali 2,5 milijona dinarjev, sredi dvajsetih let prejšnjega stoletja so jo podvojili. Ob krizi sta imeli obe banki 96 % kapitala, 4 % pa Rado Thaler. Glavnico so zmanjšali na pol milijona dinarjev.

V kriznih letih sta proizvodnjo reševala prokurista inž. Zdenko Skalicky in Lojze Kmetič, ki je leta 1934 dobil naslov ravnatelja. Tovarna je začela z zastarelimi stroji in se počasi modernizirala. Ves čas pred vojno je imela še direkten transmisijski pogon, ki je zahteval močne vzdrževalne ekipe ter ključavničarsko in mizarsko delavnico. Surovine, kunčje kože, so bile domače in uvožene. Vrednost prodaje je bila leta 1922 skoraj 3 milijone, do leta 1940 pa je narasla na več kot 20 milijonov dinarjev. V prvih letih proizvodnje so letno prodali več kot 100.000

Tovarna klobukov „ŠEŠIR“ d. d.
ŠKOFJA LOKA

Za dame in gospode:
Tulci za klobuke: iz zajčevine in volne.
Specialiteta: Soleil in novi baržunasti velour.

Za gospode:
Klobuki: Velour iz zajčevine in volne.
Specialiteta: Polcilindri, lahka zajčevina.

Zaščitna znamka.

Zadnje modne oblike, barve in finish.

EN GROS — EXPORT.

Predstavitveni letak Tovarne klobukov Šešir.

Tekstilna tovarna
Brumen & Thaler
 D. Z. O. Z.
Škofja Loka

TKALNICA - APRETURA - BARVARNA -
 MACERIZACIJA
 IZDELOVANJE BOMBAZNIH BARVASTIH IN MACERIZIRANIH TKANIN.

ZAŠČITNA ZNAMKA

BRZOJAV: TEKSTILNA TOVARNA - TELEFON 20.

Industrija
 odev in vate
R. THALER
 Škofja Loka

IZDELOVALNICA VSEH VRST POSTELJNIH ODEJ
 IN VATE.

BRZOJAV R. THALER - ŠKOFJA LOKA - TELEFON št. 20.

Predstavitveni letak industrijskih obratov Rada Thalerja.

kosov blaga, leta 1940 že več kot 350.000. Prodajali so na domačem tržišču in izvažali v Anglijo, Švico, Francijo, na Švedsko, Dansko, Nizozemsko, v Grčijo, Irak, pozneje še v Egipt, Turčijo, Bolgarijo, Palestino in na Ciper. Likvidnost so ohranjali na račun boljše kakovosti, zviševanja proizvodnje in nižanja cen (notranje rezerve). Izguba je bila le v letih 1928–1933 in takrat niso delili dividend. Število delavcev so prilagajali proizvodnji, variiralo je med 100 in 160–170. Največ jih je bilo leta 1940, ko je bilo nekaj časa zaposlenih okrog 265 ljudi, od tega 17 uslužbencev. Zaposlovali so selektivno glede na kvalifikacije in socialno stanje, tudi odpuščali so po socialnih kriterijih. Po kriznih letih je nastopil močan stavkovni val, pod vodstvom Jugoslovanske strokovne zveze (JSZ) (in ne komunistov). Ta je bil uspešen, ko je podjetje spet bolje poslovalo. Delavci so pridobili (s podkupnino) vpogled v bilance podjetja, izdelane za delavce, za davkarijo in tisto za družbo.

Slaba stran podjetja je bil za delavce proces proizvodnje z uporabo živega srebra. Za produkcijo je bil cokla zastarel transmisijski pogon. Obe bistveni težavi so odpravili šele precej po koncu vojne, največ v času direktorjev Valterja Galofa in pozneje Mira Pinteriča. Za spremenjeno tehnologijo proizvodnje je bil zaslužen inž. Berglez, ki je ukinitel živosrebrne postopke. Po 2. svetovni vojni je tovarna postala družbena lastnina.

Industrijska obrata Rada Thalerja

Do 2. svetovne vojne sta nastala še dva tekstilna industrijska obrata, oba je registriral Rado Thaler. Občini Škofja Loka je po raznih osebnih zvezah uspelo doseči, da je Thaler registriral novi tovarni v Loki in davčnih obveznosti ni odnesel na Trato v Občino Stara Loka.

Leta 1929 je Rado Thaler registriral **Prešivanje odej na strojni pogon Škofja Loka**. Tovarno je postavil v Kapucinskem predmestju, v današnji Šolski ulici, obrat je bil arhitekturno moderno zasnovan, z upravno zgradbo in industrijskim delom. Celoto je obdajal urejen park, obdan s poznosecesijsko ograjo. Po vojni je bila tovarna podržavljena in proizvodnjo nadaljuje do danes, v novih prostorih na Trati, z imenom Odeja.

Brumen & Thaler družba z. o. z. tekstilna tovarna Škofja Loka

Drugo tovarno je Thaler v Vincarjih postavil skupaj s poznejšim družabnikom Brumnom. *Podjetje je ustanovil leta 1934 Rado Thaler kot tovarno za bombažne in mercerizirane tkanine. Pozneje se je tovarna izpopolnila, še posebno obrat apreture. Tovarna se je naselila v okolico Škofje Loke zato, ker so posedovali njeni lastniki, družba z.o.z., v tem okolišu še druge obrate in je bila s tem močno olajšana administracija. Nič manj važen moment za tukajšnjo namestitve pa je bilo domače strokovno usposobljeno delavstvo, ker je bila tu že pred vojno večja domača tekstilna industrija. Podjetje ima lastno mercerizacijo, barvarno in apreturo. Tovarna je nova in najmodernejša urejena. Pogon je električen s separatnimi motorji za vsak stroj. Surovine dobavljajo do 50 % domače predilnice, ostalo pa inozemstvo (Češkoslovaška, Poljska, Nemčija, Italija). Izdeluje vse vrste perilnega blaga: cefirje, popeline, flanele, barhente, cvirnato blago za damske obleke itd. Izdelke konsumira domači trg po vsej državi. Podjetje zaposluje večje število uradnikov in delavcev iz okolice Škofje Loke in Kranja.*

Tako je zapisano v *Spominskem zborniku Slovenije : ob dvajsetletnici kraljevine Jugoslavije*, ki je izšel leta 1939.

Med vojno je tovarna obratovala in lastnik je materialno podpiral partizane. Nekaj let po vojni so tovarno preselili v Ajdovščino, prostore pa je prevzelo podjetje Motor (pozneje LTH).

Za zaključek

Sedaj od zgoraj obravnavanih dejavnosti delujejo še Gorenjska predilnica, Odeja in Šešir v likvidaciji. Za Šešir bi spet morali najti »novega Lojzeta Kmetiča«, ki naj bi tovarno ob krizi v tridesetih letih 20. stoletja likvidiral, vendar pa jo je rešil in rehabilitiral. V današnjem globaliziranem svetu bodo morali ob uveljavlje-

ni blagovni znamki poiskati neko ekskluzivno proizvodno nišo. V tekstilni industriji bodo morda nov material spet platno in druga naravna vlakna in ekskluzivno barvanje in potiskovanje. Pri klobukih bi kazalo obnoviti stare modele in uvesti vsaj polcilindre. Razvoj turizma bi pospešil tak razvoj. Pri obravnavi naše tematike se je pokazalo nekaj starih regionalnih konstant. Ko danes iščemo enakomerni trajnostni razvoj na vseh področjih, od pogleda na svet, demokracije, oblike vladavine in gospodarstva v sobivanju z naravo, bi opozoril na nekaj smeri, ki so se pokazale tekom stoletij.

Loško gospodarstvo je bilo vedno v rokah domačega kapitala. Loško gospodarstvo, okrajno glavarstvo, upravna enota, je prostor, ki generira dovolj delovne sile in kapitala. Spomnimo se Loške komunalne banke (danes Gorenjska banka). V smislu boljšega izkoristka bi se danes morali vključiti v celotno gorenjsko regijo. Izseljevanje s tega področja v polpretekli dobi je bilo politično izsiljeno, v celotnem obdobju pa je imelo v glavnem manjše demografske in ekonomske učinke. Določene generacije si vedno želijo pospešiti svoje materialno stanje, zato je enakomeren trajnostni razvoj tega področja nujen. Akumulacijo kapitala v obliki beneficijev iz 18. stoletja je izničil deloma že Jožef II., dokončno pa stroški 1. svetovne vojne. V današnji državi bi v tranziciji pokraden denar v davčnih oazah morali vrniti in takoj vložiti v neke proizvodne oblike, ki bi donašale trajnostni razvoj in dodano vrednost. Denar je najbolje shranjen v dobro naloženi produkciji.

Pa še napotek bralcem

Če bi se kdo od bralcev tega prispevka želel podrobneje seznaniti z obravnavano tematiko, mu svetujem naj vzame v roke:

Avsenek, Ivan: *Spominski zbornik Slovenije : ob dvajsetletnici kraljevine Jugoslavije*. Ljubljana : Jubilej, 1939, 703 str.

Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo : (973-1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, 560 str.

Krajevni leksikon dravske banovine. Ljubljana : Uprava Krajevnega leksikona dravske banovine, 1937, 715 str.

Posamezni izvodi *Loških razgledov*.

Pripis

Zgornji prispevek je bil predstavljen na Dnevih evropske kulturne dediščine v Škofji Loki, septembra 2016.